

Työelämätulokset eriytyvät saman korkeakoulututkinnon suorittaneilla

PÄIVI VUORINEN-LAMPILA

Muutamia vuosia sitten Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnan korkeakoulupoliittinen vastaava kirjoitti kolumnissaan valmistuneiden työllistymisestä. Hän otsikoi kolumninsa ”Pelkällä mais-
terin paperilla ei enää tee mitään”.

Kun aloitin opintoni Jyväskylän yliopistossa syksyllä 1984, ei tarvinnut kantaa huolta valmistumisen jälkeisestä työllistymisestä. Tilanne muuttui kuitenkin jo seuraavien opiskelijaikäluokkien kohdalla, kun työllistymisen ongelmat koskettivat varsinaisesti ensimmäistä kertaa korkeakoulutettuja 1990-luvun laman yhteydessä. Vaikka korkeakoulutettujen työttömyys ei jäänyt tuolloin pysyväksi ilmiöksi, työllistymisen epävarmuus ja ensimmäisen työpaikan löytämisen ongelmat jäivät. Työttömien korkeakoulututkinnon suorittaneiden lukumäärän trendi oli kasvava vuoden 2017 alkupuolelle saakka. Korkeakoulutettujen suhteellinen työttömyys on kuitenkin ollut harvinaisempaa kuin alempia tutkintoja suorittaneiden. Sen sijaan työelämään sijoittumisen haasteet ovat kasvaneet. Työllistymisen ongelmat ovat useimmin koskettaneet äskettäin tutkinnon suorittaneita, jotka hakevat paikkaansa työmarkkinoilla.

Ei siis vaikuta kovin yllättävältä, että ylioppilaskunnan edustajan mukaan pelkällä tutkintopaperilla ei enää tee mitään. Kun korkeakoulututkinnon suorittaneiden määrät ovat korkeakoulutuksen ekspansio myötä paisuneet, tarvitaan tutkinnon lisäksi muita näyttöjä työllistymisen edistämiseksi. Opiskelijat pyrkivät hankkimaan työko-

musta omalta alaltaan. Sen myötä monet korkeakouluopiskelijat integroituvat työelämään vähitellen opintojensa aikana. Työkokemuksen lisäksi asemia pyritään parantamaan esimerkiksi useamman tutkinnon suorittamisella tai hankkimalla lisävalmiuksia koulutuksen ulkopuolelta, kuten järjestötoimintaan tai harrastuksiin liittyvissä vastuutehtävissä. Moni pohtii, kuinka erottautua suuresta tutkinnon suorittaneiden joukossa.

Korkeakoulutuksen – myös yliopistokoulutuksen – tehtävä on olennaisesti muuttunut korkeakoulutuksen laajentumisen myötä. Koulutustehtävä ei enää perustu eliitin sivistämiseen ja kouluttamiseen vaan korkeakoulutetun työvoiman tuottamiseen työmarkkinoille – koulutuksen sivistysmerkitystä unohtamatta. Niin yhteiskunta kuin opiskelijatkin odottavat korkeakouluilta työelämärelevanttia koulutusta. Korkeakoulujen tulisi myös toimia kustannustehokkaasti ja tuottaa välitöntä hyötyä. Edellä esitetyn perusteella korkeakoulutuksesta valmistuneiden työelämään sijoittumista koskevan tutkimustiedon merkitys on nousut yhä keskeisemmäksi.

Korkeakoulutuksen ekspansio työelämätulosten eriytymisen taustalla

Korkeakoulutuksen ja koulutusmahdollisuuksien laajentamisen motiiveina ovat menneinä vuosikymmeninä olleet yhteiskunnallisen ja taloudellisen eriarvoisuuden vähentäminen ja inhimillisten resurssien tehokkaampi hyödyntäminen. Mahdollisuuksien tasa-arvoa korostanut korkeakoulutuksen laajentaminen onkin Suomessa johtanut vahvaan sosiaaliseen liikkuvuuteen. Siitä me 1960-lu-

Teksti perustuu kirjoittajan Jyväskylän yliopistossa 29.9.2018 tarkastetun väitöstutkimuksen ”Korkeakoulutuksen eriytyvät työelämätulokset” lektioon.

vulla syntyneet olemme esimerkkinä. Nykyisin sosiaalinen liikkuvuus on vähentynyt suomalaisessa yhteiskunnassa. Kouluttautuvien nuorten vanhempien koulutustaso on jo korkea. Keskiluokan uudet jäsenet rekrytoidaan useammin keskiluokan piiristä.

Koulutus on kaikissa länsimaisissa yhteiskunnissa yksi keskeisimmistä yksilön sosiaalista ja taloudellista asemaa määrittävistä tekijöistä. Korkeakoulututkinnon suorittaminen johtaa tavallisesti parempiin työllistymismahdollisuuksiin, korkeampaan asemaan ja tulotasoon. On kuitenkin havaittu, että korkeakoulututkinnon suorittaneiden työllistymiseen liittyvien ongelmien ohella myös korkeakoulutuksella työelämässä saavutettavat hyödyt ovat alkaneet monimuotoistua ja eriytyä yhä enemmän. Eriytyminen tarkoittaa sanakirjamääritelmän mukaan erilaiseksi kehittymistä. Korkeakoulutuksen ja työelämässä saavutettujen hyötyjen välinen suhde ei enää ole lineaarinen, vaan se on muuttunut moniulotteisemmaksi.

Millä tavoin eriytyminen on toteutunut suomalaisten korkeakoulutettujen kohdalla? Tutkimukseni kohdistui siis korkeakoulutuksella työelämässä saavutettujen tulosten eli työelämätulosten eriytymiseen. Työelämätuloksilla (*employment outcomes, employment returns*)¹ tarkoitan niitä etuja ja hyötyjä, jotka korkeakoulussa suoritettu tutkinto mahdollistaa työelämään siirtymisen jälkeen. Niihin kuuluvat muun muassa sujuva siirtyminen koulutuksesta työelämään, työsuhteen säännöllisyys ja pysyvyys, asema työnantajan organisaatiossa ja sosioekonominen asema, työn ja koulutuksen vastaavuus sekä palkkaus.

Tutkimukseni kohdistui suomalaisiin korkeakoulutettuihin, joista mukana ovat sekä ammatikorkeakouluista että yliopistoista valmistuneet. Tutkimuksen aineistot edustavat eri ajankohtia tämän vuosituhannen ensimmäisellä vuosikymmenellä, eli tutkimukseen osallistuneet ovat valmistuneet vuosien 2000 ja 2009 välillä.

Tarkastelin eriytymistä ensinnäkin eri koulutusaloilta valmistuneiden kesken. Lisäksi tarkastelin sitä valmistuneiden muiden taustatekijöiden mukaan, joiksi on valittu sukupuoli, pohjakoulutus

ennen korkeakouluopintoja ja ikä, jonka perustella on eroteltu aikuisena tutkinnon suorittaneet ja nuoret. Työelämään sijoittumiseen liittyvistä tekijöistä huomioin työnantajasektorin, koska se liittyy kahteen edellä mainituista taustatekijöistä eli koulutusalaan ja sukupuoleen.

Korkeakoulututkinto resurssina työmarkkinoille sijoittumisessa

Korkeakoulututkinnon merkitys työelämän etujen ja hyötyjen saavuttamisessa nähdään väitöskirjassani käytetyn teorian pohjalta ehdollisena: tutkinto on resurssi, joka mahdollistaa kyseisten tulosten saavuttamisen, mutta ei kuitenkaan takaa niitä kaikille tutkinnon suorittaneille.

Koulutuksen resurssimerkityksen lähtökohtana on signaaliteorian mukaisesti se, että tutkinto viestii tutkinnon suorittaneen ominaisuuksista – riippumatta tutkinnon tuottaman osaamisen merkityksestä. Tutkinnon suorittaminen sinänsä on merkinä ominaisuuksista, jotka ennustavat työelämässä menestymistä. Korkeakoulututkinnon suorittaneet ovat valikoituneet kykyjensä ja lahjakkuutensa perusteella kahdessa vaiheessa: sekä tultuaan valituksi koulutukseen että edettyään opinnoissa tutkinnon suorittamiseen saakka. Tämä tarkoittaa teorian mukaan sitä, että heillä on alemmin koulutettujana enemmän työelämässä menestymistä ennustavia ominaisuuksia.

Tutkinnon signaalimerkitys kuitenkin eriytyy monin tavoin. Professioammateissa edellytetään tutkinnon tuottamaa muodollista kelpoisuutta, kun taas generalistialoilla kelpoisuusvaatimukset ovat yleensä väljemmät. Tutkinnon merkitys eroaa myös julkisella ja yksityisellä sektorilla: julkisella sektorilla edellytetään tutkinnon antamaa kelpoisuutta, yksityisissä yrityksissä rekrytointiperusteet voidaan määritellä joustavammin. Tutkinnon resurssiarvoon vaikuttavat lisäksi muut hakijasta kertovat signaalit, kuten sukupuoli ja ikä, joita ei voi kätkeä tai muuttaa.

Sukupuoli vaikuttaa tutkinnon resurssiarvoon signaalimerkityksen kautta, mutta sukupuolen mukainen segregatio eriyttää tutkintoressurssin arvoa vielä vahvemmin. Korkeakoulutuksen naisistumisesta huolimatta sukupuoli ohjaa vahvasti koulutusalan valintaa niin ammatikorkeakouluissa kuin yliopistoissakin sekä suuntautumista koulutusalojen sisällä esimerkiksi eri pääaineisiin. Koulutuksessa vallitseva sukupuolen mukainen

¹ Väitöskirjan osatutkimukset ovat englanniksi. Suomenkielisessä yhteenvedossa käytän käsitettä *työelämätulokset*. Päädyin tähän käännökseen siksi, että englannin kielen *employment*-sanan merkitys on laajempi kuin suomen kielen *työllistyminen*-sanana. *Työllistymistulokset*-käsite voitaisiin tulkita pelkästään *työllistymistä* ja *ei-työllistymistä* koskevaksi, mistä väitöskirjassani ei ole kyse.

eriytyminen on vahvasti yhteydessä työelämän segregatioon. Työelämässä eriytyminen ilmenee naisten ja miesten erilaisena jakautumisena julkiselle ja yksityiselle sektorille, eri työpaikkoihin, erilaisiin ammatteihin ja tehtäviin sekä erilaisiin asemiin. Vaikka segregatio on vähentynyt merkittävästi viime vuosikymmeninä muun muassa naisten koulutustason nousun vuoksi, vaikuttaa segregatio edelleen siten, että korkeakoulutuksella on naisille ja miehille erilainen resurssiarvo.

Koulutusala merkittävin työelämätulosten eriyttäjä

Väitöskirjani empiiristen tulosten mukaan korkeakoulutettujen tutkinnollaan saavuttamat työelämätulokset eriytyivät monin tavoin ja suhteessa useisiin valmistuneiden taustaan liittyviin tekijöihin. Merkittävin tuloksia eriyttävä tekijä oli koulutusala. Ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneilla tarkastelluilla kahdella alalla tulokset olivat tekniikan ja liikenteen alalla² parempia kuin hallinnon ja kaupan alalla. Eriytymistä ilmensi myös se, että osa saman tutkinnon suorittaneista päätyi heikompaan asemaan, vaikka toisille kyseinen tutkinto mahdollisti hyvän aseman. Osa valmistuneista sijoittui työntekijätason tehtäviin, joita ei voida pitää korkeakoulutusta vastaavina.

Keskeinen syy työelämätulosten eriytymiselle koulutusalojen kesken on alojen erilainen luonne. Koulutusalojen luonteiden erot tulivat ilmi muun muassa tarkasteltaessa yliopistosta valmistuneiden sijoittumista professionaalin asemaan. Professionaalin asema vastaa sosioekonomisessa luokituksessa ylemmän toimihenkilön asemaa. Koulutusalojen erot professionaalin asemaan sijoittuneiden osuuksissa olivat suuria. Osuudet olivat erittäin korkeita niin kutsutuilla professioaloilla, kuten lääketieteissä, psykologiassa, oikeustieteissä ja kasvatustieteissä, joilla tutkinnon tuottama kelpoisuus on edellytyksenä työllistymiselle. Matalampia professionaalien osuudet olivat generalistialoilla, joita ovat muun muassa yhteiskuntatieteet, kauppatieteet, teknilliset tieteet, humanistiset tieteet.

Yliopistosta valmistuneiden palkkataso erosi suuresti koulutusalojen kesken. Lääketieteiden (lääketiede, hammaslääketiede, eläinlääketiede) aloilta valmistuneiden palkkataso oli noin kaksinkertainen verrattuna matalimmin palkat-

tuihin aloihin, joita olivat teologia, humanistiset alat ja psykologia. On tärkeää huomata, että alemman koulutustasoon verrattuna akateeminen tutkinto ei välttämättä johda korkeampiin tuloihin, vaan palkkataso on vahvasti riippuvainen tutkinnon alasta. Kaikilla aloilla akateemisten palkat eivät ole korkeammat kuin joidenkin ammatillisen toisen asteen tutkinnon suorittaneiden.

Miehet saavuttivat naisia korkeammat tulokset

Myös valmistuneiden sukupuoli eriytti vahvasti työelämässä saavutettuja tuloksia. Saman tutkinnon suorittaneilla miehillä oli koulutusta vastaava työ valmistuessaan useammin kuin naisilla, miesten työsuhteet olivat vakaampia, he sijoittuivat korkeampaan asemaan ja toimivat useammin asiantuntijatehtävissä. Palkkaerot olivat tyypilliseen tapaan suuria, joskaan ei kaikilla koulutusaloilla. Kun sukupuolten työelämätuloksia mitattiin kymmenellä indikaattorilla, naisten saavuttamat tulokset olivat matalammat seitsemän indikaattorin mukaan.

Huomionarvoista on, että tekniikan alalta valmistuneet naiset – niin ammattikorkeakoulu- kuin yliopistotutkinnon suorittaneet – olivat kohdanneet työttömyyttä noin kaksi kertaa useammin kuin samalta alalta valmistuneet miehet. Kaupallisella alalla ei työttömyyskokemuksissa ollut eroa sukupuolten kesken. Aiemmassa tutkimuksessa havaitun mukaan suomalaisten korkeakoulutettujen naisten keskimääräinen riski kohdata työttömyyttä oli kaksinkertainen miehiin verrattuna. Väitöskirjani mukaan naisten ja miesten työttömyysriski oli lisäksi erilainen eri koulutusaloilla.

Koulutuslavalintojen sukupuolittuneisuuden on usein katsottu johtavan naisia ja miehiä epätasa-arvoisiin asemiin. Saamieni tulosten mukaan naiset kuitenkin saavuttivat koulutuksellaan miehiä alhaisemmat työelämätulokset riippumatta alan tai kyseisen tutkinnon suorittaneiden sukupuolijakaumasta. Tutkinto, joka tuotti miehille hyvät tulokset työelämässä, ei välttämättä tuottanut niitä naisille. Olennaista oli lisäksi, että sukupuolten väliset erot olivat jonkin verran pienemmät yliopistosta valmistuneilla kuin ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneilla. Korkeampi tutkinto näytti siis kompensoivan sukupuolen vaikutusta. Toisin sanoen matalampi tutkinto riitti miehille hyvien tulosten saavuttamiseen, kun taas

2 Aloista käytettiin aineistojen keruun ajankohdan nimiä.

naiset tarvitsivat korkeamman tutkinnon päästäkseen yhtä hyviin tuloksiin.

Aikuisena opiskelleet, ammatillista koulutusta hankkineet ansaitsivat enemmän

Yliopistosta valmistuneiden pohjakoulutuksella ei todettu yhteyttä professionaalien asemaan sijoittumiseen eikä palkkatasoon. Myös tämä tulos on tärkeä, sillä pohjakoulutuksen yhteyttä ei ole aiemmin tutkittu, vaikka yliopistoihin hakeutuu yhä enemmän ammatillisia tutkintoja suorittaneita. Sen sijaan opintojen aloituksella oli yhteys palkkatasoon. Aikuisena yliopistoon hakeutuneiden ansiotasoa oli valmistumisen jälkeen korkeampi kuin nuorena opiskelleiden.³ Tulos ei kuitenkaan selity opintojen aloituksella vaan sillä, että aikuisena maisteriksi opiskelleilla oli pidempi työkokemus ennen yliopisto-opintoja. Heillä oli useammin myös jokin aiempi ammatillinen tutkinto, jonka pohjalta työkokemusta oli kertynyt. Pohjakoulutuksen yhteys työelämätuloksiin siis välittyi iän kautta.

Työnantajasektorilla yhteys eriytymiseen – yksityisen sektorin merkitys työllistäjänä korostuu

Työnantajasektorin havaittiin olevan monin tavoin yhteydessä valmistuneiden saavuttamiin työelämätuloksiin. Sektorin yhteys professionaalien asemaan sijoittumiseen oli ilmeinen siten, että julkisella sektorilla valmistuneet sijoittuivat professionaalien asemaan huomattavasti useammin kuin yksityisellä sektorilla. Julkisella sektorilla työskentely lisäsi naisten mahdollisuutta päätyä professionaalien asemaan vielä vahvemmin kuin miesten. Julkiselle sektorille sijoittuminen oli siis naisille edullisempaa.

Kuitenkin naisten ja miesten erilaisella jakautumisella työnantajasektoreille on myös kielteisiä vaikutuksia tasa-arvon kannalta. Jakautuminen oli varsin voimakasta, sillä naisista julkiselle sektorille sijoittui yli puolet (55 %), miehistä taas yksityiselle sektorille noin kaksi kolmesta (67 %). Naisten ja miesten erilainen jakautuminen sektoreil-

le vaikuttaa monin tavoin heidän eriytyneeseen asemaansa työelämässä. Se on yksi keskeisimmistä sukupuolen mukaisen segregaatian ilmentymistä. Sektorin negatiivinen vaikutus ilmenee esimerkiksi työsuhteiden vakaudessa. Julkiselle sektorille tyypilliset määräaikaisten työsuhteet olivat yleisempiä naisilla. Koska uudet työntekijät palkataan usein määräajaiseen työsuhteeseen, tulevat määräaikaisten työsuhteet useimmin nuorten naisten osaksi.

Tarkasteltaessa valmistuneiden jakautumista työnantajasektoreille on syytä huomata, että julkiselle sektorille sijoittuneiden osuus maisterin tutkinnon suorittaneista oli kaikkiaan yllättävän alhainen (46 %). Perinteisesti yliopistokoulutus on valmistanut nimenomaan julkisen sektorin asiantuntijatehtäviin. Julkisen sektorin tehostamistoimet ja sektorin supistuminen näyttävät alentaneen akateemisten sijoittumista julkisiin tehtäviin. Yksityisen sektorin kasvanut rooli akateemisten työllistymisessä taas on yksi niistä tekijöistä, jotka lisäävät korkeakoulutettujen työelämässä saavuttamien tulosten eriytymistä. Yksityisellä sektorilla monet ammatit eivät luokituta asemaltaan niin korkealle kuin julkisella sektorilla.

Ekspansion laajuus ja suhdanteiden vaikutus eroavat koulutusaloittain

Korkeakoulututkintojen määrä on kasvanut nelinkertaisiksi verrattuna 1990-luvun alkuvuosiin ennen ammattikorkeakoulujen perustamista. Kasvu on siis ollut erittäin intensiivistä. Ekspansion seurauksena kilpailu työmarkkinoilla on täysin toisenlaista kuin aiemmin. Vaikka korkeakoulutuksen laajentuminen on hyvin tiedossa, laajentumisen mittakaava usein unohtuu. Työelämässä saavutettujen tulosten ei laajentumisen jälkeen voi olettaa olevan homogeenisia ja yhtä korkeita kuin aiemmin, jolloin tutkinnon suorittaneiden määrä oli vain murto-osa nykyisestä. Vertailu aiempiin vuosikymmeniin luo hyvän perspektiivin tulosten eriytymisen ymmärtämiselle, mutta tuloksia tulkittaessa on olennaista muistaa, kuinka erilaiseksi korkeakoulutuksen mittakaava tehtävä ja ovat muuttuneet.

Tutkintomäärien kasvun intensiteetti on ollut varsin erilainen eri koulutusaloilla. Siksi myös ekspansion vaikutus eroaa koulutusalojen kesken. Yliopistoissa, joissa tutkintomäärien kehitystä voidaan tarkastella pidemmällä aikajänteellä, määrät

³ Aikuisiksi luokiteltiin ne, jotka olivat opinnot aloittaessaan täyttäneet 25 vuotta.

ovat kasvaneeet voimakkaaimmin kauppa- ja yhteiskuntatieteissä, teknillisten tieteiden alalla sekä humanistisissa tieteissä. Kasvu on ollut huomattavasti maltillisempaa professioaloilla eli kasvatustieteissä, lääke- ja terveystieteissä, eläinlääketieteessä ja oikeustieteessä. Työelämätulokset ovatkin näillä aloilla keskimäärin parempia kuin aloilla, joilla tutkintomäärien kasvu on ollut voimakasta.

Professio- ja generalistialojen eroja lisää myös se, että taloudellisten suhdanteiden vaikutus työllisyystilanteeseen on varsin erilainen. Suhdanteet vaikuttavat suorimmin yksityiselle sektorille sijoituvien työllistymiseen eli etenkin teknilliseltä ja kaupalliselta alalta valmistuneisiin. Sen sijaan suhdanteilla ei ole kovin merkittävää vaikutusta professioaloilta valmistuneiden, kuten opettajien, lääkäreiden, juristien ja farmasian alan ammattilaisten, työllisyystilanteeseen.

Segregaatio ja tehokkuusajattelu tuottavat sukupuolten epätasa-arvoa

Korkeakoulutettujen työllistymistä ja työelämässä saavutettuja tuloksia on useimmiten tutkittu koulutuksesta käsin. Tutkimusta ovat tehneet koulutuksen tutkijat, joihin itsekkin lukeudun. Työelämään ja sen muutoksiin liittyvät tekijät ovat siksi monesti jääneet vähemmälle huomiolle tuloksia tulkittaessa ja niiden syitä ja merkityksiä pohdittaessa. Ymmärtäminen jää kuitenkin puolinaiseksi, jos työelämään sijoittumisen toista tekijää ei huomioida.

Työelämän näkökulmasta työelämätuloksiin on merkittävästi vaikuttanut ammattirakenteen toimihenkilöityminen ja asiantuntijatehtävien lisääntyminen, jotka ovat suuresti lisänneet korkeakoulututkinnon suorittaneiden kysyntää. Koska korkea koulutusta vaativan tietotyön osuus on kasvanut ja samalla vähän koulutusta vaativien tehtävien osuus on vähentynyt, puhutaan nykyään varsin erilaisesta työelämästä kuin joitakin vuosikymmeniä sitten. Vaikka työpaikat ovat yleisesti vähentyneet matalan koulutustason tehtävissä, on työpaikkojen lisääntyminen palvelualoilla kuitenkin johtanut siihen, että niillä on runsaasti tarjolla vähän muodollista koulutusta vaativaa työtä. Tulosteni perusteella näyttää siltä, että heikossa työmarkkinatilanteessa myös ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneita on sijoittunut tehtäviin, joissa olisi mahdollista työskennellä ilman ammatillista koulutusta. Tämä on siis ollut yksi työelämätuloksia eriyttävä tekijä.

Keskeinen eriytymisen selittäjä on myös työmarkkinoiden jakautuminen eriluonteisilta koulutusaloilta valmistuneiden kesken. Generalistialoilta valmistuneet sijoittuvat yleisille työmarkkinoille, joille pääsy on avoimempaa ja joilla on sen vuoksi enemmän kilpailua. Professionaalien työmarkkinat sen sijaan ovat suojatut, ja niille pääseminen edellyttää tutkinnon tuottamaa kelpoisuutta. Kun tutkintovaatimus rajoittaa kilpailua professionaalien työmarkkinoilla ja generalistien työmarkkinoille pääsy on vapaampaa, vaikuttaa tämä olennaisesti työelämätulosten eroihin.

Sukupuolten väliset työelämätulosten erot selittyvät vahvimmin työelämässä vallitsevalla segregatiolla eli sukupuolen mukaisella eriytymisellä. Vaikka segregatio on merkittävästi vähentynyt suomalaisessa työelämässä muun muassa naisten koulutustason nousun seurauksena, se ohjaa samalla alalla saman tutkinnon suorittaneita naisia ja miehiä erilaisiin asemiin. Väitöskirjani tulosten mukaan sukupuolen mukainen eriytyminen liittyy erityisesti jakoon julkisen ja yksityisen sektorin kesken.

Tuloksissa havaittiin myös, että julkisen sektorin rooli maistereiden työllistäjänä on kaventunut aiemmasta. Koska naisten on ollut helpompi päästä vaativiin asiantuntijatehtäviin julkisella sektorilla – eli naisten ja miesten saavuttama asema on ollut siellä tasavertaisempi – vaikuttanee julkisen sektorin supistuminen erityisesti korkeakoulutettujen naisten asemaan. Koska naisten on usein ollut vaikeampi menestyä kovan kilpailun olosuhteissa, on yksityisellä sektorilla toimiminen ollut naisille haasteellisempaa. Myös perhevapaiden tuomat järjestelyt on koettu helpommiksi julkisella sektorilla.

Taloudellinen tehokkuus korostuu yksityisen sektorin yrityksissä, joissa naisten palkkaamiseen liittyviä perhevapaiden ja lasten sairastelun kustannuksia arvioidaan tarkemmin. Nämä epäsuorat palkkakustannukset voivat vaikuttaa yritysten halukkuuteen palkata naisia. Jotkut tutkimukseeni osallistuneista naisista kokivat näiden syiden hankaloittaneen heidän työllistymistään. Heidän mukaansa työnantaja piti heitä kalliina riskinä. Ensimmäinen askel tilanteen parantamiseksi on otettu, kun perhevapaiden kustannusten kertakorvaus (2 500 €) äidin työnantajalle otettiin käyttöön.

Tämä on kuitenkin riittämätöntä. Ratkaisun toisi kustannusten jakaminen molempien vanhempien työnantajien kesken. Myös asenteiden

muutosta työelämässä tarvittaisiin. Naapurimaassamme Ruotsissa molemmilla vanhemmilla on tasavertaisempi mahdollisuus olla läsnä lastensa elämässä. Perhevapaat on jaettu tasaisemmin, ja alle kouluikäisten lasten molemmilla vanhemmilla on oikeus lyhentää työaikaansa. Suomessa omaksettua kokoaikatyön kulttuuria onkin perustellusti kritisoitu; se tarjoaa kovin vähän jouston mahdollisuuksia esimerkiksi perhetilanteen mukaan.

Korkeakoulutuksen hankkiminen edelleen kannattavaa

Korkeakoulutettujen työelämässä saavuttamien tulosten vahvasta eriytymisestä huolimatta suomalaisten korkeakoulutettujen tutkinnollaan saavuttamat tulokset ovat kansainvälisesti verraten hyviä. Valmistuneiden ammatillinen asema on korkea, työn ja koulutuksen vastaavuus hyvä ja työttömyysasteet alhaisia. Korkeakoulutus tuottaa edelleen hyviä tuloksia työelämässä. Koulutuksen hankkiminen on siis kannattavaa. Suomalaisten korkeakoulutettujen tilanne on varsin toisenlainen kuin korkeiden työttömyysasteiden Etelä-Euroopassa tai laajojen työllistymisongelmien

Britanniassa. Kasvaneet koulutusalojen väliset erot kuitenkin merkitsevät sitä, että koulutusalan valinnalla on aiempaa tärkeämpi asema korkeakoulutukseen hakeutuvilla.

Valmistuneiden työllisyysnäkymissä tapahtui käänne vuoden 2017 alkupuolella, kun työttömien korkeakoulutettujen määrän trendi kääntyi laskuun ensimmäisen kerran 2000-luvulla. Taloussuhdanteen ja työllisyystilanteen muutos oli yllättävän nopea. Käänteen jälkeen työnantajat ovat kertoneet rekrytointiongelmista. Esimerkiksi ICT- ja rakennusosalalla on pulaa työtekijöistä myös niissä kaupungeissa, joissa koulutetaan alan osaajia. Vaikka suhdanteiden vaikutus näkyy nopeimmin tietyillä koulutusaloilla, kuten edellä mainituilla, on korkeakoulutettujen työllisyystilanne muuttunut siinä määrin, että ajantaiselle tutkimustiedolle on tarvetta myös jatkossa. Tärkeää on tarkastella etenkin, millä tavoin parantunut työllisyystilanne heijastuu työelämätulosten eriytymiseen. Esimerkiksi sukupuolen mukaiset erot ovat yleensä olleet suurempia heikossa työmarkkinatilanteessa. Jatkokehitys toki riippuu siitä, kuinka pitkään talouden nousu jatkuu ja kuinka pysyväksi työllisyyden myönteinen kehitys muodostuu.